

UDK 082.1:930.22
Prejeto: 13. 7. 2004

Zbirka VIRI

FRANCE M. DOLINAR

dr., red. prof., vodja Nadškofijskega arhiva Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Avtor se uvodoma spominja pobude in programa (1972) za sistematično objavljane pomembnih zgodovinskih virov ter zasnove zbirke Viri. Ta je v prvem desetletju svojega obstoja po izidu dveh številčk bolj ali manj vegetirala, nov zagon pa je dobila konec osemdesetih let z imenovanjem novega glavnega urednika. Odtlej je vsako leto izšla vsaj ena številka, skupaj doslej dvajset. Avtor tudi opozarja na nerazjasnjeni položaj zbirke znotraj Arhivskega društva Slovenije in predvsem na nerazumevanje državnih služb pri financiranju, saj je le-to za zbirko Viri glavna ovira.

KLJUČNE BESEDE: objavljane arhivskih virov, zbirka Viri

ABSTRACT

VIRI Series

In the introduction, the author recollects the initiative and the programme (1972) for systematic publishing of important historical sources and the establishment of the Viri series. In the first decade of its existence and after two published editions, the series more or less vegetated, but gained momentum at the end of the 1980's with the appointment of a new editor-in-chief. Since then at least one edition was published every year, twenty altogether to this date. Furthermore, the author warns about the ambiguous status of the series within the Archival Association of Slovenia and mostly about the lack of understanding of civil services for financing, which presents the main obstacle for the Viri series.

KEY WORDS: publishing archival sources, Viri series

Dvanajstega septembra 1972 je bilo v dvorani SAZU posvetovanje o ediciji virov za slovensko zgodovino. Organizirala sta ga Sekcija za občo in narodno zgodovino pri Inštitutu za zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Arhivsko društvo Slovenije. Navzoči zgodovinarji in arhivisti so ugotovili, "da spadajo kritične edicije pomembnih virov med zelo pomembne naloge naše znanosti. Take edicije ... imajo trajen pomen za znanost in so neobhodno oporišče zgodovinskemu znanstvenemu raziskovanju. Zato morajo tako Slovenska akademija znanosti in umetnosti kakor tudi Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, arhiv in druge zainteresirane ustanove posvetiti temu področju posebno pozornost" (Program edicij virov za slovensko zgodovino, Ljubljana 1972, 3). Na posvetovanju je bilo ugotovljeno, da gre za prednostno

nalogo slovenskih zgodovinarjev in arhivskih delavcev. Konkretno izvedbo te naloge so iz praktičnih razlogov zaupali Arhivskemu društvu Slovenije. Izrazili pa so tudi optimistično prepričanje, da bodo ustrezne republiške službe zagotovile nemoteno financiranje virov.

V naslednjih letih je Arhivsko društvo Slovenije zasnovalo zbirko z naslovom Viri in imenovalo uredniški odbor v sestavi dr. Vasilij Melik (glavni urednik), Marija Oblak Čarni (odgovorna urednica), Janez Kos (tehnični urednik), Ema Umek in dr. Tone Zorn. Leta 1980 je izšla prva številka Virov, ki jo je pripravil dr. Janko Pleterski, naslov pa je bil *Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914-1917. Poročilo vojaške vladne komisije*. Isti avtor je pripravil tudi drugo številko z enakim naslovom in podnaslovom *Priloge poročilom vladne komisije*. Številka je izšla

Z A P I S N I K

POSVETOVANJA O PROGRAMU EDICIJ VIROV ZA SLOVENSKO ZGODOVINO, ki sta ga za 12. september 1972 slicala Arhivsko društvo Slovenije in Sekcija za občo in narodno zgodovino Inštituta za zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti v dvorani SAZU, Novi trg 3.

Udeleženci: dr. Pavel Blaznik, dr. Tone Ferenc, dr. Ferdo Gestrin, dr. Bogo Grafenauer, dr. Milica Kacin Wohinz, dr. France Kresal, Jože Maček, dr. Vasilij Melik, Jože Mlinarič, Marija Oblak Čarni, Božo Otorepec, dr. Melita Pivec Stele, dr. Janko Pleterski, Branko Reisp, Majda Smole, dr. Jože Šorn, Andrej Švaljek, Ema Unek, dr. Vlado Valenčič, dr. Marija Verbič, dr. Tone Zorn, dr. Fran Zwitter, Milan Ževart in Jože Žontar.

Zapisnikar: Janez Kos

Delovno predsedstvo: dr. Fran Zwitter, Marija Oblak Čarni, Jože Žontar

Dnevni red: 1. obravnava programa edicij virov za slovensko zgodovino;
2. razno

Ad 1.

Udeleženci so sklenili, naj obravnava programa edicij virov za slovensko zgodovino (glej: prilogo I.) teče po njegovih točkah.

II. Srednji vek1. Nadaljevanje serije urbarjev

Razpravljali so dr. Fran Zwitter, dr. Pavel Blaznik, Božo Otorepec, dr. Bogo Grafenauer, dr. Marija Verbič in Jože Mlinarič.

a) Pokojni dr. Milko Kos je pripravil briksenške urbarje za Bled in Bohinj: teksti so opremljeni, manjkajo pa še uvodna razprava in registri. Sekcija za narodno in občo zgodovino Inštituta za zgodovino SAZU (v nadaljnjem besedilu: Sekcija) naj poskrbi za nadaljevanje

Kosovega dela in poskrbi za njegovo čimprejšnjo izdajo.

Jože Mlinarič, ki je pravkar izdal Topografijo kostanjeviške samostanske posesti, je pripravljen skoraj pripraviti izdajo urbarja iz 14. stol. samostana Kostanjevica. Urbar bi bilo mogoče izdati tudi v posebnem snopiču.

V sklopu serije srednjeveških samostanskih urbarjev bi bilo potrebno izdati tudi urbar samostana Velesovo iz leta 1438.

Glede izdaj deželnoknežjih urbarjev še ni konkretnjših načrtov.

Dr. Marija Verbič je pripravila za izdajo štiri kunšerske urbarje (15. - 17. stol.). Izšli bodo v Clevelandu.

Od fevdnih knjig prihajajo v prvi vrsti v poštev za objavo fevdne knjige Ortenburških in Celjskih grofov, fevdne knjige Friderika III. Ne ve pa se, kdo naj bi vire pripravil za izdajo.

2. Edicije ali ponovne edicije narativnih virov

Razpravljali so: dr. Božo Grafenauer, dr. Vasilij Melik in dr. Fran Zwitter.

Nujno bi bilo takoj ponatisniti Kosovo izdajo *Conversio Bagoariorum et Vartanorum*. Za ponatis ni nobenih ovir. Ponatis naj oskrbi Sekcija. Nove izdaje *Conversije*, ki naj bi upoštevala novo odkriti tekst; v uvodni študiji pa tudi vsa nova dognanja zadnjih štirideset let, pa še ni pričakovati.

Izdaja celjske kronike bi bila zelo potrebna, vendar je še ni kmalu pričakovati.

3. Edicije listin

Razpravljali so: dr. Bogo Grafenauer, Jože Žontar, dr. Jože Šorn, Božo Otorepec in dr. Fran Zwitter.

Serijski Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku, ki jo je leta 1956 začel izdajati Mestni arhiv Ljubljane, se bo nadaljevala, ko se bo zopet nabralo dovolj gradiva za novi zvezek. Arhiv naj dajo pobudo za njej podobne serije virov za srednjeveško zgodovino drugih slovenskih mest. Božo Otorepec je že zbral nekaj listinskega gradiva za Kamnik, Novo mesto, Radovljico in Višnjo goro. V obliki registrov bi ga mogel pripraviti za izdajo v malo daljši perspektivi.

leta 1982. Iz zapisnika se je IO ADS z dne 18. 10. 1985 razberemo, da so bili za tretjo številko predvideni *Vošnjakovi spomini*, ki naj bi jih pripravila Ema Umek in Vladimir Kološa,¹ za četrto in peto številko pa *Politično zadržanje Slovencev med prvo svetovno vojno*, ki jo je pripravljala dr. Walter Lukan.² Vse tri številke naj bi izšle do običnega zbora ADS leta 1985. Ker naročena besedila niso bila pripravljena, je uredniški odbor nekako vegetiral. Izvršni odbor Arhivskega društva Slovenije je na seji 5. aprila 1989 za glavnega urednika zbirke Viri imenoval dr. Franceta M. Dolinarja. Novi urednik je prekinil s prakso "rezerviranih števil" za posamezne avtorje. Povezal se je z zgodovinarji in arhivisti, ki raziskujejo za slovensko zgodovino pomembne, a neznane ali težko dostopne vire. Uredništvo si je vzelo pravico, da objavi tisto besedilo, ki je prvo pripravljeno za natis in ima ugodno oceno recenzenta. Tako je že naslednje leto (1990) izšla tretja številka, posvečena slovenskim izseljencem. Odslej je vsako leto izšla vsaj ena številka, v letih 1996, 1998 in 2003 pa sta izšli po dve. Do letos je tako izšlo že 20 števil.³ Vsa besedila so pred prijavo za sofinanciranje recenzirali uglednih strokovnjaki za obravnavana področja. Zbirka si je med slovenskimi zgodovinarji in arhivisti pridobila velik ugled. Zadrega s sodelavci ni več. Zamenjale so jih druge, v prvi vrsti vedno hujše pomanjkanje finančnih sredstev.

Prvo zadrego predstavlja nejasni položaj zbirke Viri znotraj Arhivskega društva. Društvo si je za svoje glasilo izbralo Arhive in vanj investira vse svoje sile. Izvršnemu odboru Arhivskega društva Slovenije se je, hvala Bogu, posrečilo za glasilo zagotoviti več ali manj urejeno redno financiranje. Z zbirko Viri pa ne ve natančno, kaj bi. Na sejah IO društva je bilo večkrat izraženo negotovanje, češ da v zbirki objavljajo svoje prispevke večinoma zgodovinarji (kot da bi arhivskim delavcem kdo branil objavljati). Nepotrebne napetosti so na IO in deloma na občnih zborih društva nastajale tudi zaradi cene tiska in honorarjev avtorjem. Kot izraz svojevrstnega nezaupanja IO glavnemu uredniku pa so bile me-

njave uredniškega odbora v duhu "socialističnega samoupravljanja" brez predhodnega posvetovanja z glavnim urednikom, ki naj bi s tem uredniškim odborom delal.

S tem je povezana druga, še bolj žalostna zgodba o financiranju Virov. Časi, ko se je tudi oblast zavedala, da narod gradi svojo prihodnost na izkušnjah in poznavanju svoje preteklosti in da zato sodi objava virov k temeljnim predpostavkam narodove samobitnosti, so dokončno za nami. Za "potrebno napetost" na tem področju znajo poskrbeti ustrezne "strokovne" službe na ministrstvih. Stroki se finančne "pipice" vedno bolj zapirajo. V boju za preživetje sredstev za plače raziskovalcev ni mogoče preusmerjati v objave zgodovinskih virov. Po vrhu ti za mnoge predstavljajo nepotrebno obremenitev državnega proračuna in neljubo soočanje s preteklostjo. Ustrezne državne službe zahtevajo soudeležbo izdajatelja pri sofinanciranju znanstvenega tiska s strani države, hkrati pa so z neustrezno davčno politiko zmanjšale interes sponzorjev in donatorjev za sofinanciranje neprofitnih publikacij. Tako se vedno bolj vrtimo v začaranem krogu. Leta 2001 smo morali vrniti prof. dr. Tonetu Ferencu njegov rokopis *Gospod visoki komisar pravi. Ob 60-letnici konzulte*, ki je, pripravljen za natis skoraj eno leto ležal na moji mizi, nato pa se je, sedaj žal že pokojni profesor naveličal čakati in si je poiskal drugega založnika.

Kljub temu nam je uspelo do sedaj izdati 20 števil. Vsaka govori zase. Odkriva in zapolnjuje pomembno vrzel v slovenskem zgodovinsko-pisju. Podrobno smo jih vsakokrat predstavili na tiskovnih konferencah. Žal nam ni uspelo uresničiti načrta, da bi ob deseti obletnici osamosvojitve Slovenije ali vsaj ob vstopu v Evropsko unijo do konca objavili vire o procesu demokratizacije, osamosvojitvi in mednarodnem priznanju Slovenije. Želeli smo, da bi bili ti dokumenti neke vrste "izkaznica" Republike Slovenije, da v Evropsko unijo vstopamo kot samostojen narod, z lastno preteklostjo ter lastno kulturno in politično identiteto. Tretji del (Osamosvojitve in mednarodno priznanje) je po dolgih mukah julija letos ugledal luč sveta. Manjka še četrti del o prispevku Slovencev po svetu k mednarodnemu priznanju Slovenije.

In kakšna je vizija prihodnosti zbirke Viri? Dokler bodo obstajali zanimanje stroke, malo poguma za pogled v lastno preteklost pri državnih organih in bolj smiselna državna politika do sponzorjev, se nam za zbirko Viri ni treba bati. Zdaj petnajst zgodovinarjev in arhivskih delavcev resno računa z možnostjo, da bodo svoje raziskovalno delo lahko kronali z objavo svojih spoznanj v zbirki Viri.

¹ Vošnjakove spomine je nato pod naslovom Bogumil VOŠ-NJAK, Dnevnik iz prve svetovne vojne, Ljubljana 1994, izdal Arhiv Republike Slovenije kot magistrsko delo Vladimirja Kološe.

² Na njegovo besedilo uredništvo še vedno čaka!

³ Zadnji zvezek ima sicer številko 21. Navodila za delo varnostnih organov v SR Slovenij, Ljubljana 2003, so pripravili prof. dr. Lovro Šturm, mag. Ljuba Dornik Šubelj in mag. Pavle Čelik. Vendar manjka številka 20, ki je zaradi celote objave virov o procesu demokratizacije in osamosvojitvi Slovenije rezervirana za dokumente o Slovencih po svetu in mednarodnem priznanju Slovenije. V tem sklopu so do sedaj izšli trije zvezki, ki jih je pripravil prof. dr. Božo Repe, in sicer: št. 17, Opozicija in oblast, Ljubljana 2002; št. 18, Slovenci in federacija, Ljubljana 2003; št. 19, Osamosvojitve in mednarodno priznanje, Ljubljana 2004.